

Розділ 4

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.14(477):341.645.2

Л. П. Брич

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА ДЛЯ ОЦІНКИ ДОПУСТИМОСТІ ТА ДОСТОВІРНОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УКРАЇНІ

Досліджено можливості застосування практики ЄСПЛ як нормативного взірця для оцінки допустимості та достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні. Виявлено та виокремлено закономірності, що характеризують правові позиції ЄСПЛ щодо оцінки допустимості та достовірності доказів. Обґрунтовано можливість застосування у кримінальних провадженнях в Україні й тих рішень ЄСПЛ, у яких цей орган міжнародної юрисдикції не розглядав порушення ст. 6 Конвенції «Право на справедливий суд».

Ключові слова: допустимість доказів, достовірність доказів, практика ЄСПЛ.

Постановка проблеми. В Конституції України у ч. 3 ст. 62 закріплено, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом. Пряма дія конституційних норм є конституційною декларацією, яка однак не сприймається як імператив практичними працівниками, принаймні у сфері кримінальної юстиції. Можна припустити, що однією з передумов такого нігілістичного ставлення до конституційної норми є те, що у Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 р. навіть у ст. 67 «Оцінка доказів» не встановлено критеріїв допустимості чи недопустимості доказів. У ч. 2 ст. 22 цього закону містилися положення про заборону «домагатись показань обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів». Але прямої вказівки про те, що наслідком вказаних порушень є недопустимість отриманих з їх застосуванням доказів, у цьому законі не було.

Водночас Пленум Верховного Суду України (далі – ПВСУ) ще десятки років тому задекларував свою правову позицію, згідно з якою «докази мають визнаватися такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією прав людини і громадянина, або встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку, або неуповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами» [1], а також, що «порушення вимог закону щодо участі захисника може бути підставою для визнання недопустимими тих доказів, що були зібрані під час виконання таких дій» [2].

Юридичною наукою давно сформовані критерії допустимості та недопустимості доказів [3, с. 66–67; 4, с. 77; 5, с. 427–443].

Ще до прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), у ст.ст. 87, 88 якого закріплені критерії недопустимості доказів, свою позицію про те, що «обвинувачення у вчиненні злочину не може бути обґрунтоване фактичними даними, одержаними в незаконний спосіб, а саме: з порушенням конституційних прав і свобод людини і громадянина; з порушенням встановлених законом порядку, засобів, джерел отримання фактичних даних; не уповноваженою на те особою тощо» висловив Конституційний Суд України (далі – КСУ) [6].

Проте весь цей масив напрацювань не є дієвим у конкретній кримінальній справі в сьгоднішніх реаліях української кримінальної юстиції. Докази, отримані шляхом фальсифікацій, провокацій та підбурювання, що не приховується навіть у протоколі судового засідання, кладуться в основу обвинувального вироку суду [7; 8]. Уявляється, що у праві Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) в інтерпретації Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд, Страсбурзький Суд) можна виявити стандарти – взірці оцінки допустимості доказів, які можна було б застосувати у кримінальних провадженнях в Україні, що і є **метою** цієї статті.

У кримінальних провадженнях в Україні останніми роками вже з'являються проблиски відображення стандартів Конвенції в інтерпретації ЄСПЛ, зокрема й щодо оцінки допустимості доказів. Так, Б. М. Пошва та В. В. Касько наводять приклади кількох судових рішень судів апеляційної та касаційної інстанцій, у яких враховані правові позиції ЄСПЛ щодо недопустимості доказів, здобутих із порушенням вимог ст. 3 Конвенції [9, с. 169–174].

Урахування правових позицій ЄСПЛ про недопустимість доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання, стало підставою

скасування судом касаційної [10] та апеляційної інстанцій [11; 12] судових рішень підпорядкованих судів.

Апеляційним судом Миколаївської області у здійсненому ним аналізі вказано, що «у 2013 році в 10 судах області при постановленні 38 рішень мало місце посилання на Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та застосування практики Європейського суду з прав людини» [13]. Ознайомлення з наведеними в аналізі витягами судових рішень показує, що у 9-ти з них суди застосовували Конвенцію та практику ЄСПЛ у дослідженні та оцінці доказів. Свої рішення щодо оцінки доказів суди Миколаївської області обґрунтовували виявленими порушеннями під час їх одержання в одних випадках ст. 3, у інших – ст. 6 Конвенції, в окремих – «посиланням на гарантії права на справедливий судовий розгляд та окремі принципи щодо дослідження та оцінки доказів, напрацьованих практикою Європейського суду з прав людини».

Апеляційний суд Харківської області прозвітував про те, «що з 37 місцевих судів Харкова та Харківської області у 2012 році тільки 5 місцевих судів при розгляді кримінальних справ застосовували практику Європейського суду з прав людини» [14]. Оприлюднені позиції судів в основному зводилися до констатації порушення з боку органів державного обвинувачення права підсудних допитати свідків обвинувачення, що стало підставою для повернення справи прокурору для проведення додаткового розслідування.

Тому для з'ясування змісту критеріїв оцінки допустимості доказів актуальним є звернення до практики ЄСПЛ, яка, як відомо, є джерелом права в Україні [15].

Стан дослідження. Чимало учених-процесуалістів здійснювали дослідження критеріїв допустимості доказів у кримінальному провадженні [3, с. 66–67; 4, с. 77; 5, с. 427–443]. Правові позиції ЄСПЛ щодо допустимості доказів у кримінальному провадженні також висвітлювалися у публікаціях останніх років [4, с. 78; 16, с. 23–28; 17; 18; 19, с. 53–62; 20, с. 119]. Проте вони стосувалися або окремих статей Конвенції або лише деяких аспектів проблеми.

Виклад основних положень. Аналіз практики ЄСПЛ дає змогу виявити такі закономірності, які характеризують правові позиції цього авторитетного органу міжнародної юрисдикції щодо оцінки допустимості доказів: 1) за загальним правилом, у провадженнях за заявами про порушення ст. 6 Конвенції ЄСПЛ не здійснює перевірку того, чи правильно оцінили допустимість доказів національні суди [21, п. 34; 22, п. 54; 23, п. 89; 24, п. 259]; 2) ЄСПЛ не вбачає своїм завданням принципове визначення того, чи можуть певні види доказів бути

допустимими [25, п. 42]; 3) зі свого загального підходу сам ЄСПЛ робив винятки і визнавав порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції, у випадках, коли обвинувачення особи ґрунтувалося на доказах, отриманих шляхом провокацій і підбурювання [21, п. 36; 26, п. 73]; або в результаті порушення права на мовчання та права не свідчити проти самого себе [22, п. 55; 27, п. 81], шляхом: примушування [28], застосування катування, жорстокості та приниження особи [24, п. 259], порушення права на захист [24, п. 262]; 4) сам ЄСПЛ у своїх провадженнях, зокрема, за заявами про порушення ст.ст. 2, 3, 5, 8 Конвенції, оцінку допустимості [23, п. 89; 29, п. 78] і достовірності [29, п. 79–85; 30, п. 176] доказів таки здійснює!

Що стосується першої з наведених закономірностей, то свою відмову здійснювати перевірку правильності оцінки допустимості доказів, здійснену національними судами, у конкретних провадженнях за заявами про порушення ст. 6 Конвенції ЄСПЛ мотивує тим, що ст. 6 Конвенції не встановлює будь-яких норм стосовно допустимості доказів як таких, що передусім є питанням, яке регулюється національним законодавством, й, відповідно, оцінка відповідності доказів вимогам національного законодавства є прерогативою національних судів [21, п. 34; 22, п. 54; 23, п. 89; 24, п. 259]. Проте це не свідчить про неможливість застосування практики ЄСПЛ для обґрунтування недопустимості доказів у кримінальних провадженнях в Україні. Наведена правова позиція ЄСПЛ означає лише безперспективність звернення до ЄСПЛ із заявою про порушення ст. 6 Конвенції з обґрунтуванням її недопустимістю доказів обвинувачення у кримінальному провадженні. Винятки становлять випадки, коли докази отримані способами, які ЄСПЛ визнав недопустимими. Вони були наведені вище як прояви третьої закономірності у правових позиціях ЄСПЛ щодо оцінки допустимості доказів й детальніше про них йтиметься далі.

Водночас, як впливає із п. 280 рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» та п. 42 рішення цього ж Суду в справі «Бендерський проти України», ігнорування національними судами доводів сторони, що стосуються допустимості доказів, може свідчити про порушення вимоги про обґрунтованість судового рішення. А відтак стати підставою для звернення до ЄСПЛ із заявою про порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, прийнятність якої буде визнана Страсбурзьким Судом.

Щодо другої з виведених закономірностей, то у науковій літературі наведену правову позицію ЄСПЛ інтерпретують як відмову ЄСПЛ встановлювати будь-які принципи щодо допустимості доказів як таких [9, с. 34–40], із чим навряд чи можна погодитись. У практиці цього

авторитетного органу міжнародної юрисдикції можна виявити закономірності, які є підстави вважати стандартами оцінки допустимості доказів, які демонструє Страсбурзький Суд. Той факт, що ЄСПЛ заявляє, що він не вбачає своїм завданням принципове визначення того, чи можуть певні види доказів бути допустимими, не становить перешкоди, щоб у кримінальних провадженнях в Україні взяти за взірць ті стандарти оцінки допустимості доказів, які застосовує ЄСПЛ у своїх провадженнях. Адже відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. джерелом права в Україні є практика ЄСПЛ, а не лише його висновки щодо порушення того чи іншого права, гарантованого Конвенцією. Тобто, практика ЄСПЛ може бути й взірцем для оцінки допустимості доказів і в інших випадках, не лише пов'язаних із тими обставинами, за яких ЄСПЛ визнає порушення ст. 6 Конвенції.

Щодо третьої з наведених закономірностей, то недопустимі способи отримання доказів, через які ЄСПЛ констатував порушення ст. 6 Конвенції, потрібно розглянути окремо.

ЄСПЛ притримується позиції, що докази, отримані із порушенням абсолютних прав, таких, як захист від нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження чи катування завжди повинні бути виключені із судового розгляду [31; 32, с. 303]. Як зазначено у п. 259 рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України»: «Згідно з практикою Суду допустимість як доказів свідчень, отриманих за допомогою катувань, з метою встановлення відповідних фактів у кримінальному провадженні призводить до його несправедливості в цілому, незалежно від доказової сили таких показань і від того, чи мало їх використання вирішальне значення для засудження підсудного судом». Тож, абсолютну відмову ЄСПЛ визнавати допустимими докази, здобуті шляхом катування, або нелюдського чи такого, що принижує людську гідність поводження, є підстави визнати принципом – стандартом оцінки допустимості доказів у кримінальних провадженнях.

Визнання недопустимими доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання, також є підстави сприймати як стандарт оцінки допустимості доказів від ЄСПЛ. Як підмічають у науковій літературі з посиланням на рішення *Vogt v. Germany* від 26.09.1995, ЄСПЛ вважає не виправданим заходом лише зменшення вироку, який ґрунтується на доказах, отриманих шляхом підбурювання [35].

ЄСПЛ сформулював критерії, за якими можна відрізнити отримання доказів шляхом провокацій і підбурювання від дій, які можна охарактеризувати, як законну таємну роботу поліції, коли вона

приєдналася до злочинної діяльності, а не ініціювала її [21, пп. 31–39; 32, с. 191].

Отримання доказів шляхом порушення права на мовчання та права не свідчити проти самого себе через примушування стало підставою для визнання порушення ст. 6 у багатьох рішеннях ЄСПЛ. Цікаві аспекти поняття «примушування до давання показань» розглянуті Судом у справі «Аллан проти Об'єднаного Королівства», в якому було констатовано порушення ст. 6 Конвенції. В цій справі заявник утримувався під вартою і висловив своє бажання не давати показання, коли його почали допитувати слідчі. Проте поліція опрацювала співкамерника заявника, щоби той скористався уразливим і податливим станом заявника після тривалих допитів. ЄСПЛ, зважаючи на комбінацію цих факторів, вирішив, що дії властей можна було прирівняти до примушування й ущемлення, і встановив, що інформація була здобута всупереч волі заявника, що є порушенням права заявника не давати показання [23, п. 101].

Щодо четвертої з наведених закономірностей, тобто того, що сам ЄСПЛ у своїх провадженнях оцінку доказів здійснює, то на її підтвердження можна навести такі цитати з його рішень: «...оцінка доказів і встановлення фактів є прерогативою Суду, і саме Суду належить визначити доказову цінність наданих документів» [29, п. 78]; вивчивши гарантії, що супроводжували оцінку допустимості та достовірності доказів, про які йдеться, характер і ступінь презюмованого примушування і використання матеріалів, отриманих шляхом секретної інформації, Суд доходить висновку, що загалом провадження у кримінальній справі не суперечило вимогам принципу справедливого судового розгляду [23, п. 104].

Оцінюючи докази на предмет їхньої достовірності, ЄСПЛ демонструє певні стандарти, які можуть і повинні застосовуватися національними судами, зокрема й у кримінальних провадженнях в Україні. Насамперед це стандарт доказування «поза розумним сумнівом» [33, п. 282]. Сам ЄСПЛ під стандартом доказування «поза розумним сумнівом» розуміє, що доведення має впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою [34, п. 43]. У кримінально-процесуальній літературі обґрунтовують, що стандарт доказування «поза розумним сумнівом» дорівнює стандарту «достовірність» за національним правом [16, с. 23–26].

Вивчення практики ЄСПЛ дає змогу виокремити такі складові стандарту «поза розумним сумнівом». По-перше, це вимога щодо можливості перевірити джерело доказів. «Суд завжди визнавав пору-

шення підпункту d пункту 3 статті 6 там, де судові вироки базувалися на свідченнях анонімних свідків, яких не можна було допитати представникам захисту (Костовські проти Нідерландів (1989), Віндіш проти Австрії (1990) і Саїді проти Франції (1993)), однак у випадку, коли анонімним свідком був полісмен, порушення визнано не було (Ван Мехелен проти Нідерландів (1996))» [35, с. 28]. Так, судами Харківської області «незабезпечення підсудному права допитати в суді свідка, який свідчить проти нього», визнавалось порушенням права підсудного на справедливий судовий розгляд, а кримінальні справи направлялися прокурору для проведення додаткового розслідування [14].

По-друге, це вимога достатності доказів, яка виявляється у кількох аспектах. Оцінюючи докази у своїх провадженнях, ЄСПЛ за одних обставин визнає їх достатніми для підтвердження скарг заявника про порушення його права [34, п. 44]; за інших – недостатніми: «явна необґрунтованість скарги» як однієї з підстав, за якою ЄСПЛ в багатьох випадках визнає їх неприйнятними, означає, що заявник не підтвердив відповідними доводами чи доказами порушення його прав, гарантованих Конвенцією [36].

Як зазначають дослідники, ЄСПЛ не обмежує ні сторони в можливості подання доказів, ні себе в можливості їх оцінювати [36]. Що стосується обставин, які впливають на констатацію достатності чи недостатності доказів, то неподання доказів стороною, на якій лежить обов'язок доказування, дає підстави визнати достатніми докази, подані іншою стороною [29, п. 81].

По-третє, це вимога об'єктивної узгодженості доказів, про що свідчать такі фрагменти з рішень ЄСПЛ: «якщо виникають сумніви в достовірності певного джерела доказів, то відповідно його необхідно підтвердити доказами, отриманими з інших джерел» [25, п. 49]; кілька недатованих документів, на яких ґрунтуються вимоги цього документа, не відповідають іншим доказам, наданим у матеріалах справи. Ніякого пояснення не було надано ні стосовно того, чому такі важливі документи ... не були зібрані раніше, ні чому додані заяви льотчиків суперечать їхнім же показанням, які вони ... дали раніше. Не зрозуміло, чому цей документ, який побачив світ у травні 2004 р., був переданий Суду і другій стороні лише в жовтні 2004 р. Тому Суд буде ставитися до його змісту з обережністю [30, п. 176]; Суд вважає той факт, що після спливу кількох років відтворення заявниками цієї надзвичайно травмуючої і стресової події має досить незначні розбіжності в деталях, недостатнім для того, щоб піддати сумніву повну достовірність їхніх доводів [29, п. 80]. Тому я й наголошую, що ця вимога полягає саме в об'єктивній узгодженості доказів.

Вимагаючи об'єктивної узгодженості доказів, ЄСПЛ водночас заперечує проти того, щоб така узгодженість була інспірованою органами державного обвинувачення. Наприклад, «Суд вважає дивовижним той факт, що через два роки після подій заявник і С. дали досить докладні показання, які, на думку слідчого, не містили ніяких розбіжностей або суперечливих моментів. Такий ступінь узгодженості між показаннями заявника і співобвинуваченого в його справі дають підстави для підозри, що їхні пояснення було ретельно скоординовано. Проте, національні суди вважали такі детальні показання незаперечним доказом їхньої достовірності і використали їх як підставу для визнання заявника винним у вчиненні злочину 1998 року» [37, п. 79].

По-четверте, це ієрархічність доказів. У разі обвинувачення працівників правоохоронних органів у застосуванні насильства, а також у справах про заподіяння шкоди здоров'ю ЄСПЛ вважає, що пріоритетним доказом у встановленні істини має бути висновок судово-медичної експертизи [38, п. 43].

Проте останнім часом намітилася тенденція відступу ЄСПЛ від стандарту доказування «поза розумним сумнівом». Про це повідомила у своєму виступі на IV міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини, який відбувся у Львові 27–29 листопада 2015 р., суддя ЄСПЛ від Грузії Нона Цоцорія. У рішенні «Сінсівадзе проти Грузії» ЄСПЛ визначив, що у справах про корупційні правопорушення замість стандарту «поза розумним сумнівом» допустимо послуговуватися нижчим стандартом – «можливості вчинення злочину». Оскільки цей стандарт є нижчим, ніж стандарт достовірності доказів, передбачений українським національним законодавством, то вважаю, що такий нижчий стандарт не повинен застосовуватися у кримінальних провадженнях в Україні.

Підходи ЄСПЛ, які він демонструє, оцінюючи допустимість доказів, у провадженнях за заявами про порушення ст.ст. 2, 3, 5, 8 Конвенції, навіть, якщо він відмовляється констатувати порушення ст. 6 Конвенції, також можуть бути застосовані в Україні як стандарти доказування. Першим з них є вимога про обов'язковість розгляду судом питання про допустимість доказів, що відображено у п. 137 рішення у справі «Гюлкі Гюнеш проти Туреччини» та у п. 177 рішення у справі «Худобін проти Росії» [32, с. 315].

По-друге, ЄСПЛ не бере до уваги тих фактів, які не стосуються конкретної справи. «У справі *Інделікато проти Італії...* Незважаючи на те, що заявник подав висновки Міжнародної Амністії та заяву італійського судді про те, що у даній в'язниці, де перебував заявник, затримані піддавалися жорстокому поводженню, ЄСПЛ зазначив, що

це не могло бути доказами у даній справі, так як не мало значення до конкретних обставин справи» [39, с. 32].

Тож, нормативним взірцем у кримінальних провадженнях в Україні є ті стандарти оцінки допустимості доказів, які демонструє ЄСПЛ у своїх провадженнях.

Навіть у тих справах, у яких ЄСПЛ не розглядає питання про допустимість доказів, у кримінальних провадженнях в Україні його практика може бути використана як джерело права для оцінки допустимості доказів.

Ця можливість пов'язана з положеннями національного законодавства. Оскільки згідно зі ст. 87 КПК України недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав і свобод людини. Відповідно, практика ЄСПЛ може стати орієнтиром для констатації такого істотного порушення прав і свобод людини. Адже отримання доказів з порушенням вимог національного чи міжнародного законодавства може порушувати і ст. 6, і інші статті Конвенції, наприклад, ст. 8. Відтак у кримінальних провадженнях в Україні можна обґрунтувати недопустимість доказів, отриманих за обставин, ідентичних тим, які обумовили констатацію ЄСПЛ порушення гарантій Конвенції. Наприклад, «якщо буде визнано, що обшук проведений незаконно, слід визнати, що всі докази, отримані в ході цієї слідчої дії, є недопустимими, причому не тільки протокол слідчої дії, а й усі вилучені при цьому предмети і документи, а також результати застосування технічних засобів фіксування» [39, с. 119], що і було зроблено колегією суддів Судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Львівської області [40] з посиланням на рішення ЄСПЛ у справі «Імакаєва проти Росії». Крім наведеного рішення, критерії незаконності обшуку можна вивести з аналізу рішень ЄСПЛ у справах: «Смірнов проти Росії» (п. 47, 48) [32, с. 167], «Алексанян проти Росії» (п. 218) [32, с. 173], у яких ЄСПЛ констатував порушення ст. 8 Конвенції, та багатьох інших [32, с. 162–173]. Аналіз кримінальних справ дає підстави стверджувати про масові порушення в Україні ст. 8 Конвенції під час проведення обшуків [41, с. 77–87].

Висновки. Отже, у практиці ЄСПЛ продемонстровано правові позиції, які є стандартами оцінки допустимості доказів у кримінальних провадженнях. Такими можна визнати: 1) обов'язковість розгляду судом питання про допустимість доказів; 2) приналежність доказів

до цієї конкретної справи; 3) недопустимість доказів, отриманих шляхом провокації і підбурювання; або в результаті порушення права на мовчання та права не свідчити проти самого себе, шляхом: примушування, застосування катування, жорстокості та приниження особи, порушення права на захист; 4) недопустимість доказів, отриманих шляхом порушення прав і свобод людини, гарантованих Конвенцією.

1. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: ППВСУ від 1 листопада 1996 р. № 9 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.

2. Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві: ППВСУ від 24 жовтня 2003 р. № 8 // Верховний Суд України. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/9D7848DBD09B24B2C2257B33005D59DA](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/9D7848DBD09B24B2C2257B33005D59DA).

3. Грошевой Ю. М. Докази і доказування у кримінальному процесі / Ю. М. Грошевой, С. М. Стахівський. – К.: КНТ; Видавець Фурса С. Я., 2007. – 272 с. – С. 66–67.

4. Кучинська О. Недопустимість доказів, зібраних під час затримання підозрюваного уповноваженою службовою особою: деякі проблемні аспекти / О. Кучинська, А. Шаркова // Право України. – 2014. – № 10. – С. 77–80.

5. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Р. С. Белкин, А. И. Винберг, В. Я. Дорохов и др., отв. ред. Н. В. Жогин. – М.: Юридическая литература, 1973. – 735 с. – С. 427–443.

6. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20 жовтня 2011 року. Справа № 12 рп 2011 // Конституційний Суд України. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=160045>.

7. Протокол судового засідання. Справа № 1-149 2011 р. // Архів Ворошиловського районного суду м. Донецька.

8. Приговор Ворошиловского районного суда г. Донецка від 18 квітня 2011 р. Справа № 1-149/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/15271143>.

9. Застосування в Україні Європейських стандартів протидії жорсткому поводженню і безкарності: науково-практичний посібник для суддів / за заг. ред. проф. В. Т. Маляренка. – К.: К.І.С., 2011. – 320 с.

10. Ухвала Вишого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 червня 2014 р. Справа № 5-2169кМ14 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4020656>.

11. Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 18 вересня 2015 р. Справа № 1304/3467/12 // Архів Апеляційного суду Львівської області.

12. Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 24 грудня 2015 р. Справа № 464/12847/13-к // Архів Апеляційного суду Львівської області.

13. Аналіз застосування практики Європейського суду з прав людини та дотримання судовими інстанціями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Судова влада України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mka.court.gov.ua/sud1490/uzagalnenj/uzagal_sud_praktik/konvencija_krim/.

14. Аналіз застосування практики Європейського суду з прав людини та дотримання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод місцевими судами Харкова та Харківської області та апеляційним судом Харківської області // Судова влада України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hra.court.gov.ua/sud2090/inf_court/generalization/criminal1/.

15. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

16. Безносюк А. М. Доведеність поза розумним сумнівом та достовірність як стандарти доказування у кримінальному процесі України / А. М. Безносюк // Судова апеляція. – 2014. – № 3. – С. 23–28.

17. Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо провокації злочину правоохоронцями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mytyck.com/2012-07-06-09-14-03/2012-07-23-15-26-52/pravovi-pozitsiyi-evropejskogo-sudu-z-prav-ljudini-schodo-provokatsiyi-zlochynu-pravoohorontsjami.html>.

18. Про допустимість доказів обвинувачення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-advokat.org.ua/%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D1%96%D0%B2-%D0%BE%D0%B1%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87%D0%B5/>.

19. Рабінович П. Європейські стандарти належного доказування у кримінальному судочинстві та стан дотримання їх в Україні / П. Рабінович, Б. Ратушна // Право України. – 2014. – № 10. – С. 53–62.

20. Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя / Н. Ахтирська, В. Філатов, Т. Фулей, Х. Хембах. – К.: Істина, 2011. – 200 с. – С. 119.

21. Рішення ЄСПЛ у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії» від 9 червня 1998 р. (витяг, переклад З. Бортновської) // Верховний Суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/420218687406d17dc3257134002354a2?OpenDocument>.

22. Рішення ЄСПЛ у справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 р. (заява № 16404/03) (переклад офіційний) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_457.

23. «Case of Bykov v. Russia», 10.03.2009 (app. № 4378/02) [GC] // European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{«itemid»:\[«001-91704»\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{«itemid»:[«001-91704»]).

24. Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

25. Рішення ЄСПЛ у справі «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 р. (заява № 30663/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_458.

26. Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 р. (витяг – переклад З. П. Бортновської) // Верховний Суд України. Інформаційний сервер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/c48a563ee2b08a54c225758600379986?OpenDocument>.

27. «Case of Saunders v. The United Kingdom», 17.12.1996 (app. № 19187/91) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-58009#{«itemid»:\[«001-58009»\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-58009#{«itemid»:[«001-58009»]}).

28. «Case of Allan v. the United Kingdom», 5.11.2002 (app. № 48539/99) // European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-60713#{«itemid»:\[«001-60713»\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-60713#{«itemid»:[«001-60713»]}).

29. Дело «Исмаилов и другие против России» от 26 ноября 2009 г. (жалоба № 33947/05) // Университет Миннесоты. Библиотека по правам человека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/Rismailovcase.html>.

30. Дело «Исаевой против России, Юсуповой против России и Базаевой против России» // Правовая инициатива по России [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.srji.org/resources/search/7/>.

31. Decision of the Commission as to the Admissibility of Federal Republic Austria against the Government of the Republic of Italy, 11.01.1961 (app. 788/60) // European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-115598#{«itemid»:\[«001-115598»\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-115598#{«itemid»:[«001-115598»]}).

32. МакБрайд Дж. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес / Дж. МакБрайд. – К.: К.І.С., 2010. – 576 с.

33. «Case of Avsar v. Turkey», 27.09.2011, (app. № 31511/07) // European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-107102pdf>.

34. Рішення ЄСПЛ у справі «Кобець проти України» від 14 лютого 2008 р. (заява № 16437/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_320.

35. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською Конвенцією з прав людини / Д. Гом'єн. – 1999. – 78 с.

36. Афанасьев Д. В. Особенности доказывания в Европейском суде по правам человека // Журнал Российского права. – 2009. – №11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://echr.in/ARTICLE/GRP-2009-11.html>.

37. Рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України» від 12 червня 2008 р. (заява № 32092/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405.

38. Рішення ЄСПЛ у справі «Бендерський проти України» від 15 листопада 2007 р. (заява № 22750/02) // Офіційний вісник України. – 2008. – № 18. – Ст. 535.

39. Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя / Н. Ахтирська, В. Філатов, Т. Фулей, Х. Хембах. – К.: Істина, 2011. – 200 с.

40. Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 23 грудня 2014 р. Справа № 462/4442/13-к // Архів Апеляційного суду Львівської області.

41. Броч Л. П. Оцінка діяльності української міліції у світлі європейських стандартів прав людини / Л. П. Броч // Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності: тези науково-практичного семінару (м. Львів, 7 грудня 2012 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 77–87.

Броч Л. П. Применение практики Европейского суда по правам человека как источника права при оценке допустимости и достоверности доказательств в уголовных производствах в Украине

Исследуются возможности применения практики ЕСПЧ в качестве нормативного образца при оценке допустимости и достоверности доказательств в уголовных производствах в Украине. Выявлены и выделены закономерности, характеризующие правовые позиции ЕСПЧ касательно допустимости доказательств и в отношении оценки достоверности доказательств. Обоснована возможность применения в производствах по уголовным делам в Украине решений ЕСПЧ и по тем делам, предметом которых не являлось нарушение ст. 6 Конвенции «Право на справедливый суд».

Ключевые слова: допустимость доказательств, достоверность доказательств, практика ЕСПЧ.

Brych L. P. The application of the European Court of Human Rights as a source of law for evaluation of admissibility and reliability of evidence in criminal proceedings in Ukraine

The possibilities of application of the ECHR for evaluation of admissibility and reliability of evidence in criminal proceedings in Ukraine are examined. The patterns characterizing legal positions of the ECHR in assessing the admissibility and reliability of evidence are discovered and singled out.

Regularities characterizing legal positions of the ECHR in assessing the admissibility of evidence are the following: 1) by general rule, in the proceedings on allegations of violation of Art. 6 of the ECHR Convention it does not check whether the admissibility of evidence of national courts has been evaluated properly; 2) ECHR doesn't see its fundamental task to determine whether certain evidence may be admissible; 3) using its own approach ECHR did exceptions and found violations of the right to a fair trial guaranteed by Art. 6 of the Convention, in cases where a person's charge was based on evidence obtained through provocation and incitement; or a breach of the right to silence and the right not to incriminate

himself, by applying coercion, torture, cruelty and humiliation of the person, or violating the right to defense; 4) ECHR itself in its proceedings, in particular, on allegations of violations of Articles 2, 3, 5, 8 of the Convention, assesses the admissibility and reliability of the evidence.

It is grounded the possibility of using in criminal proceedings in Ukraine both a normative criterion for assessing the admissibility of evidence and those ECHR decisions in which this body of international jurisdiction didn't consider the violation of Art. 6 of the Convention «The right to a fair trial. »

The ECHR legal positions are underlined that can be regarded as standard evaluation of evidence admissibility and those that may be accepted as standards for assessing the reliability of evidence.

Key words: *admissibility of evidence, reliability of evidence, practical experience of the ECHR.*

Стаття надійшла 30 березня 2016 р.

УДК 343.435.2(477)

С. Я. Бурда

ЗМІСТ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЖІНОК

Розглянуто питання кримінально-виконавчої характеристики засуджених до позбавлення волі жінок, проаналізовано кримінально-виконавче законодавство України, яке регламентує виконання покарання у виді позбавлення волі жінок, акцентовано на стан дотримання і забезпечення прав та обов'язків жінок, які відбувають покарання, охарактеризовано порядок її умов виконання і відбування кримінальних покарань жінками.

Ключові слова: *Кримінальний кодекс, Кримінально-виконавчий кодекс, кримінальна відповідальність, кримінально-виконавча установа, кримінально-виконавча характеристика, виховний вплив, правообмеження.*

Постановка проблеми. Вдосконалення порядку умов виконання та відбування кримінальних покарань жінками є необхідною складовою для формування України як демократичної, правової держави. Чинне кримінально-виконавче законодавство України ґрунтується на тому принциповому положенні, що засуджена особа є не об'єктом виховного впливу, а суб'єктом кримінально-виконавчих відносин, захист прав, законних інтересів та обов'язків яких має гарантувати кримінально-виконавче законодавство. Отже, важливим є визначення ефективності зворотного зв'язку між державними установами, що виконують